

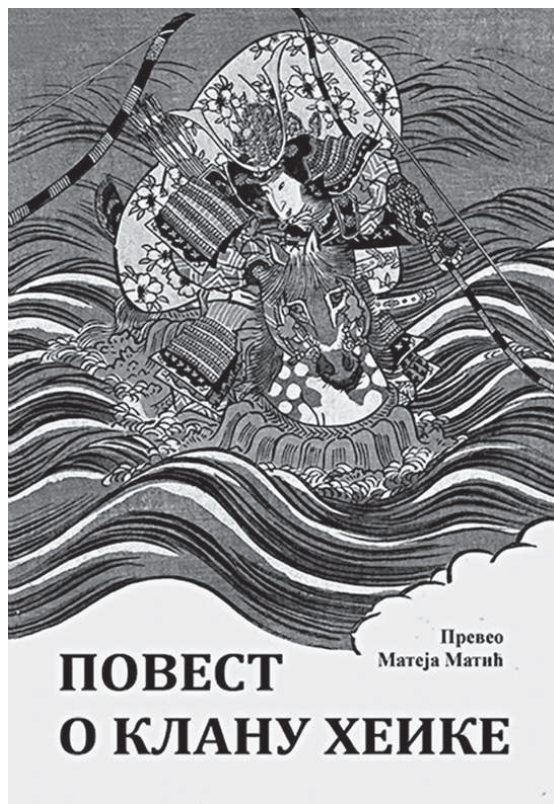

ЈАПАНСКА ИЛИЈАДА

(Повесџ о клану Хеике, превео Матеја Матић, Кокоро, Београд, 2021)

Ово је први превод и издање једног од најзначајнијих јапанских (и светских) епова, који је по садржају и сложености близак античким еповима, као што су у Грчкој *Илијада* (6. век п. н. е.) и *Махабхарата* (3. в. п. н. е. – 1. в.) у Индији.

Преводац Матеја Матић овим преводом са старојапанског остварио је прави преводачки подвиг (иначе, сада је на студијама источноазијске историје на Универзитету у Токију). Уз помоћ јапанске фондације „Сантори“, ову књигу је објавио издавач „Кокоро“ из Београда, који је пре тога објавио и обимну *Анџологију књижевности источне Азије* у Матићевом избору и преводу.

Велики јапански еп *Повесѝ о клану Хеике* (*Хеике моноѝѝари*) уобличаван је најпре кроз усмено предање током 13. века, а затим и у писаној форми у 14. веку (запис монаха Какуиђија, 1371). Ту компликовану еволуцију описао је преводилац у посебном поглављу, на крају књиге („Настанак и ауторство Повести“, стр. 567–572), а поред тога је дао подробна објашњења (у одељку „Белешке“) и о другим аспектима јапанске културе и историје важним за разумевање овог епа. Иначе, усмена традиција у Јапану, која је неко време преносила овај еп, заснивала се (као и српска) на (углавном) слепим певачима-рецитаторима, с тим што су у Јапану они себе пратили свирајући у лауте (жичани инструмент који се свира прстима), а у Србији гусле.

Говорећи о томе Матић каже: *Од лауташких верзија најпознатија је „Какуиђијевља верзија“ коју је, као шѝѝо и каже забелешка у ѝоследњем ѝѝолавлѝу, изрециѝовао и дао да се заѝише исѝѝоимени монах, 1371. ѝѝдине. Какуиђијева верзија се узима за најдорађенију и она је основа за овај ѝревод* (*Повесѝ о клану Хеике*, 2021, стр. 571).

Једна од битка – део панела са биткама из *Повести о клану Хеике* – са једног од шест панела у боји, почетак 18. в. (укупна величина панела 155 x 357 cm)

Садржаји овог епа, тј. људски односи у различитим равнима, поглавито ратни сукоби кланова који се боре за превласт у периоду од 1160–1185 – клан Хеике (друго име за клан Таира) и клан Минамото (чије је друго име Генђи) – као и заплети у миру, а и еволуција епа (претакање усмене традиције у писану), блиски су еповима из других традиција, као што је грчка *Илијада* и индијска *Махабхарата*, а и српска (преткосовска) традиција народних песама. Наиме, у свима је најпре то било преношено усмено, а затим настају писане верзије. И *Илијада*, која се везује за Хомера, постојала је пре њега у усменој традицији, сматрају новији истраживачи (West, Martin, 2011. стр. 383–393). Исто је и са нашим народним предањем, чија се еволуција у усменој форми протеже од преткосовских времена (тј. од 13. в.) па до 18. века, тј. до 1720. када се сматра да је

настао први запис дела тог богатог усменог предања, познат као *Ерланџенски рукопис* – зборник *сјарих српскохрватских народних њесама* (види: Сања Бајић, „Немац пре Вука сакупио српске народне песме: *Ерланџенски рукопис*“). Почетком 19. века Вук Караџић је почео да прикупља народне песме (главни казивачи су му били гуслари Тешан Подруговић и Филип Вишњић) и наредних година их објављује у више књига, у периоду 1814–64.

Од наших песама блиске *Повесџи о клану Хеике* су посебно песме из преткосовског циклуса, тј. оне које говоре о сукобу Немањића и Мрњавчевића, који се боре за превласт, као два клана у Јапану, Хеике и Минамото.

У *Повесџи о клану Хеике* налазимо и бројне епске епизоде и бројне лирске, те се може рећи да је у њој обједињено лирско и епско. Навешћемо прво једну лирску епизоду „Аои“, из шестог свитка.

Лирска епизода

Задесило се да је цару необично запала за око једна слушкиња која је служила пратиљу даме Кенреимон. И то не беше једна од оних љубави које прођу за дан – цар ју је стално звао себи. Како његова љубав беше дубока, ни та пратиља даме Кенреимон није је више терала да јој служи – напротив, она је сада опслуживала њу. Једна стара песма каже: *Немој џиуоваџи чак ни да џи се роди кћер. Немој се раговаџи чак ни да џи се роди син. Мушкарац може цео животи да се мучи и да не буде наирађен – а кћер џи може џосџаџи царева џраџиља* (реч је о „Песми вечног кајања“ Баија Ђу-џи, али цитат у *Повесџи* није из саме песме, већ из њене прозне прераде, коју је сачинио Чен Хонг у 9. веку).

Цео двор је говоркао тих дана: *Сијурно ће му џосџаџи љуба, а кад џосџане љуба, чека је деџе и џресџо! Каква срећница!* Та слушкиња звала се Аои, те су је прозвали „принцеза Аои“.

Цар је начуо ове гласине и престао да је зове. Не зато јер му је дојадила, већ зато што се плашио осуде света. Његово срце тако обузе туга и сета, и више није излазио из својих спаваћих одаја. Мотофуси од Фуђивара, тадашњем намеснику, беше жао цара, те дође да га утеши: *Ако Вам се слушкиња џолико доџага, џџа Вас сџречава? Позовиџе је исџоџи џренуџка! Нема џоџребе да јој се исџиџује џорекло – ја џу је одмах усвојиџи!*

Цар одби Мотофусин предлог: *У џраву си – беше неколико царева који су џако џосџуџили након џџо су се џовукли са џресџола. Али не беше ниједној цара који је џо учинио док је још владао! Сва наредна џоколења ће ме исмеваџи.*

Мотофуса није имао другог избора до да напусти царева одаје, несрећан што није могао да му олакша тугу. Цар затим узе танко парче папира јарке зелене боје и написа једну стару песму које се сетио: *Скривао сам је – / али изби ми на лицу / моја љубав жарка / Она виде и уџиџа: „За ким џако џориш?“* (стихови кинеског песника Баија Ђу-џи, живео од 772. до 846).

Капетан Такафуса од Фуђивара прими папир од цара и по његовом наређењу однесе га слушкињи. Аои порумени и рече: *Позлило ми је – морам да се одморим.* Вратила

се у родно село и тамо пет-шест дана боловала. Након недељу дана, умрла је. Што би старе песме рекле: *За један дан јосиодаревој задовољства, дала је сијошину јодина свој живоша.*

Једном давно је цар Таи-цунг од Танга зажелео да ћерку Џенга Жен-ђија учини својом пратиљом. Међутим, Вei Џенг, његов мудри саветник, рече му: *Она је већ обe-ћана за удају другом човеку.* Таи-цунг је стога одустао од своје жеље; мора да се тако осетио и сам Такакура (*Повесћ о клану Хеике*, стр. 246–247).

Епске епизоде

Навешћемо овде две епске (ратне) епизоде из *Повесћи о клану Хеике*.

У првој епизоди „Поворка глава“ (из Десетог свитка, стр. 403–404) видимо да је набијање глава на колац било познато не само у нашој епској поезији него и у јапанској.

Кацушика Хокусаи (1760–1849): глава Таиреа но Масакадоа

Поворка глава

Главе Таира убијених у долини Ићи-но-тани у области Цу седмог фебруара треће године ере Ђуеи (1182–1184) унесене су у престоницу дванаестог фебруара. Савезници Таира који су остали у престоници јецали су и кукали, страхујући за своју судбину. Понајвише је међу њима страховала Кореморијева жена, која се беше сакрила у храму Даикаку. Чула је од некога ове вести: *Већина Таира љала је код Ићи-но-шани. Заробљен је један љлемић кога зову „Наредник љрећеј раниа“.*

То је сијурно Коремори!, узвикну његова жена, и покри се у тузи.

Пред њу изађе пратиља и рече: *Не љоворе о Вашем мужу – заробили су наредника Шићехиру.*

Онда ми је муж међу оним љавима!

Тринаестог фебруара, Накајори, помоћник у Градској полицији, изађе на обалу реке код улице Рокуђо и преузе главе. Норијори и Јошицуне затражише од замонашеног цара да се главе пронесу у поворци кроз улицу код Хигаши-но-тоин и пободу на кочеве пред затвором. Замонашени цар се мучио и премишљао, те на крају позове Врховног министра, Левог и Десног министра, Унутарњег министра, и Високог саветника Тадаћуки. Њих петорица се саветоваше и рекоше: *Никада ће се није улицама у поворци пронела љава некој војводе или минисџира. А џек ове љаве не би смели – они беху рођаци џрејџходној цара, и дуго му служише. Не би џребало дозвољити оно џџа Норијори и Јошицуне џраже!*

Сва петорица се сложише у свом савету, али Норијори и Јошицуне беху упорни: *Ове љаве беху нејријаџељи нашеј геде Тамејоџија у ери Хојен [1156–1159], а душмани нашеј оца Јоџиџомоа у ери Хеиђи [1159–1160]. Униџџили смо их као нејријаџеље дво-ра, сџремни да џоложимо живоџе како бисмо сџрали срам са имена нашеј оца и геде, и умирили Ваш бес. Пџа ће нас нагаље џогсџађи да се боримо ако љаве не буду џро-несене?*

Замонашени цар стога није имао избора до да одобри поворку. Није се знао број онима који су изашли да посматрају. Некада, када су им се одоре вијориле у царској палати, свима су утеривали страх у кости. Сада, када су им главе проносили улицама, не беше онога ко није туговао и плакао.

Саитого и Саитороку, слуге које је Коремори оставио уз свог сина Рокудаија, од превелике бриге се прерушише и изађоше да гледају поворку. Све главе су познали, али међу њима није било Кореморијеве. Ипак, нису могли да задрже сузе; брзо се вратише у храм Даикаку, како их неко не би препознао.

И? Јесџе ли је видели?, упита Кореморијева жена.

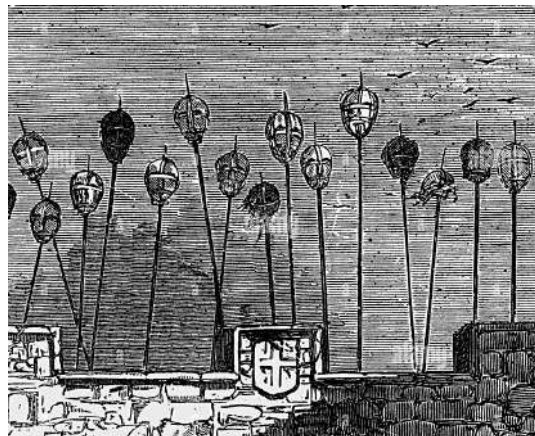
Од синова џокојној Пиџеморија, видели смо само Мороморијеџу љаву. Заџџим смо видели... Стадоше набрајати главе. Кореморијева жена је на сваку грцала у сузама: *Ниџџа од џоја није џуђа несређа!*

После неког времена, Саитого задржа сузе и рече: *Крили смо се ових џар џодина; људи нас не џрејознају џако лако. Мојли смо још мало осџаџи и џедаџи, али био је један човек који је џачно знао џџа се дојодило.*

Синови покојног Шигеморија су се утврдили код планине Микаса, за коју кажу да је на граници Хариме и Тамбе. Јошицуне је пробио њихову заштиту... (*Повесџ о клану Хеике*, стр. 403–4).

Одсецање глава и набијање на колац у Европи

1. У Енглеској је постојала дуга традиција да се различити побуњеници, или особе у немилости владара, погубе и њихове главе поставе на мотке на старом мосту у Лондону. Први такав случаја је био Волас (Wallace), 1305. године, за време владавине Едварда првог. Наредних векова то се наставило. Тако је 1598. један посетилац из Немачке Пол Ханцнер (Paul Hantzner) видео преко тридесет глава на кочевима на мосту, а с том праксом се престало 1678. (Asling, Paul: The Severed Heads of London Bridge)

Анонимни аутор: Главе на старом Лондонском мосту, 1858. (графика)

2. У Француској је 1792. започела нова фаза Француске револуције. Луј XVI и краљица Марија Антоанета су још били живи, али у притвору (1793. ће им одсећи главе). Револуционари Париске комуне – због страха од стране интервенције – почели су да убијају оне који су већ били у затворима као присталице монархије, па је тако убијено и масакрирано око 2400 људи. Међу њима је била и пријатељица Марије Антоанете, принцеза Де Ламбале, коју су убили, а затим јој одсекли главу коју су ставили на колац и парадирали њоме испред прозора Марије Антоанете (што је приказано и на једној графици из тог времена).

Анонимни аутор: Принцезина глава набијена на колац, Француска, 1792. (део графике)

3. Одсецање глава и набијање глава или тела на колац познато нам је из наше историје (под турском влашћу). Две епизоде које ћемо навести су из 19. века, тј. из времена српских устанака.

а. У бици на Чегру (једној од битака везаних за Први српски устанак, 1804–1813), која се одиграла 31. маја 1809. године, погинуло је око 6000 турских ратника и око 4000 српских устаника. Како би се осветио и заплашио Србе, Хуршид-паша наређује да се на источној страни Ниша у знак опомене сазида кула од камена и да се у њене зидове узидају лобање погинулих српских устаника – да средина куле буде од камена и креча, а главе српских војника да се окрену у поље и узидају споља. Тако је настала „Ђеле-кула“ (турски: Кула од лобања).

Феликс Каниц (Felix Philipp Kanitz, 1829–1904): Ђеле кула, 1863.

б. Током Хаџи-Проданове буне 1814. године, која је, на крају, довела до делимичне самоуправе у Србији, Милош Обреновић је помогао Турцима да угуше побуну, уз услов да се ови не свете преживелим устаницима (осим Хаџи-Продану и његовој браћи). Међутим, после угушене побуне Турци су прекршили услов, похватили око триста виђенијих Срба и поубијали их, одсецањем главе, или набијањем на колац.

Друга епизода коју ћемо навести је из једанаестог свитка *Повести о клану Хеике* (стр. 460–462) носи наслов „Јошицунеов лук“. Минамото Јошицуне (1159–1189) био је војни командант у клану Минамото, током рата против клана Хеике (Таире), познатом као Генпеи рат (1180–1185). Током тог рата он је водио бројне битке које су срушиле важно крило Хеикеа, па је тако помогао свом полубрату Јоритомоу (Минамото но Јоритомо, 1147–1199). Минамото је био један од најпопуларнијих ратника своје ере, и један од најпознатијих самураја. Кад су коначно поразили клан Хеике (Таире), 1185. (у Генпеи рату), седам година касније Минамото је постао први шогун Камакура шогуната и владао је од 1192. до 1199, а Камакура шогунат је трајао до 1333. године.

Неки Таира од педесетак година, у црном оклопу и са белом халебардом, попе се на чамац где је била лепеза, и – да ли од одушевљења? – поче плесати. Јошимори приђе Мунетаки с леђа и рече му: *Гађај ја. Ово је наређење.*

Мунетака овог пута узео обичну стрелу и погодио војника у врат; војник паде наузнак. Таире заћуташе; Минамото поново залупаше о тоболце.

Појодио ја је!, повика неко међу Таирама. *Како сме?!*, рече други. Како би се осветили за ову неправду, тројица из војске Таира допливаше до обале – један са штитом, други са луком, трећи са халебардом. Јошицуне повика: *Коњаници! Ошерајте их!*

Цукиока Јошитоши (1839–92): Јошицуне и Бенкеи крај трешње, 1885.

Позиву се одазваше Широ, Тошићи, и Ђуро из Мионоје, житељи Мусашија, Широ из Њуа, житељ Козукеа, и Ђуђи од Кисоа, житељ Шинаноа. Војник са штитом је крио дугу црно лакирану стрелу; извади је и нациља Ђуроа, који је први истрчао. Погоди му коња тако дубоко да се стрела није ни видела; коњ паде као оборени параван. Ђуро сјаха и сместа исуче сабљу – душманин замаха халебардом. Ђуро схвати да се малом сабљом не може супротставити халебарди, те стаде бежати. Војник га појури – учини се на трен да ће га посећи халебардом, али је он стави под леву мишку, и испружи десну руку у покушају да ухвати Ђуроа за верижњачу на шлему. Ђуро потрча; војник га појури. Три пута замахну, док га најзад не ухвати. Ђуро стрже верижњачу са шлема и побеже. Остала четворица нису ни притекли Ђуроу у помоћ, у страху да и њима не устреле коња. Ђуро се сакри иза њих, задихан. Војник одуста од јурњаве; ослони се о халебарду, придиже шлем, и повика: *Чули сјте за мене, а сада ме и видигте! Ја сам Кајекијо од Акушићија, како ме зову у ѿресјоници!* Рече то, те се врати у логор Таира. Таире охрабри Кагекијов наступ: *Јуриш! Не дајте да ѿојоде Кајекија!* Двеста војника истрча на обалу. Преклопише штитове и узвикнуше: *Приђигте ако смеите!*

Јошицунеа ово разбесни. Пред собом постави Санемотоа и Мотокија од Фуђивара и Ијетаду и Ћиканорија из Канекоа, са леве стране Таданобуа од северног огранка Фуђивара, са десне Јошиморија из Исеа, а иза Нобуцуну из Ташироа. Појури уз поклич; пратило га је осамдесет војника. Таире које су их нападе на обали беху пешадинци; повукоше се на бродове, у страху да их не растргну коњи. Штитове разбацаше по обали као гранчице. Ово охрабри Минамотое; зађоше у море све док вода не допре коњима до стомака, и наставише битку. Јошицуне се исувише приближи бродовима – неко замахну грабуљом, у покушају да му свуче шлем. Војници око Јошицунеа одбише грабуљу сабљама и халебардама. Одједном, у том метежу, Јошицуне испусти лук. Сагне се и замаху бичем у покушају да га дохвати. *Пусџиџе лук!*, викаше му војници. Јошицуне га најзад дохвати и врати се уз грохот.

Старији војници говорише: *Је ли луд? Колико јод злаџа да вреди лук, зар је вреднији од живоџа?*

Нисам џо учинио јер ми је жао лука!, повика Јошицуне. *Мој лук је мали – довољна су двојица или тројица да му џосџаве жицу. Да је већи, као џџо некад беше лук мој сџирица Тамџомоа, за који су била џоџребна џеџорица, намерно бих ја исџусџио! А овако, Таире би се само смејали. Види како је Јошицунеу мали лук? Заџо сам ја узео – заџо бих ризиковао и живоџ.*

Војнике је Јошицунеов одговор одушевио (стр. 460–462).

Антиратне поруке

Видимо на основу ових одломака да епске епизоде у *Повесџи о клану Хеике* често комбинују озбиљно и шаљиво, а да имају и антиратне поуке, на основу којих је један амерички истраживач, Тајлер Крир (Tyler A. Creer), у својој докторској тези (2014) поредио антиратне ставове из *Илијаде* и *Повесџи о клану Хеике*.

Фуђивара но Таканобу (1142–1205): Минамото но Јоритомо, 1179.

Правећи поређења између *Илијаде* и *Повесџи о клану Хеике*, Тајлер Крир у својој докторској тези (*Echoes of Peace: Anti-War Sentiment in the Iliad and Heike monogatari*) каже:

Обе приче изгледа да сироводе сличне идеје кроз судбине својих главних ликова. Како ови рајници крваре и умиру и виде своје рајне другове како јину, чини се да ђевачи обе повесџи љишају, љриказујући разарање лејоше, љрефињеносџи, умејносџи и самој жи-вошо, да ли је вредно жрџивоваџи све џо ради моџи и славе.

Ако лејоша, кулџивисаносџи, умејносџи и џесма доносе радосџи, а рајџ је разоран, засџрашујући, одвраџан и изазива сузе, или је љросџо љадан, зашџо онда ликови у овим љричама намеравају да насџаве борбу, идући џако далеко да се љредају крајњој сурово-сџи и смрџи – љосебно ако изгледа да су љоџиуно свесни неџивне љприроде раџа? Такав је љпарадокс раџа. Присиљени да се боре – од сџране својих зајоведника, завеџа и часџи, а можда и своје воље да ойсџану, или своје љревладавајуће жеље за освесџом – раџници у Илијади и Повести се боре и умиру са безнадежном чежњом за миром, свесни болесџи која их је љојодила, али љоџиуно немоћни да љосџиину исцељење (Creer, 2014, стр. 37).

После исцрпног читања, рекло би се да три епа (Илијада, Махабхараџа, Повесџи о клану Хеике – дакле не само ова два о којима говори Крир), иако важе за епска дела, која превсходно говоре о великим ратовима и подвизима ратника – на овај или онај начин – изражавају и антиратне поруке. Тако један од ликова у Махабхараџи (књ. 6, одељак ХCVII), говорећи о зараћеним странама каже:

Видура нам је јасно рекао да ће обе сџране зајловиџи у море жалосџи. Да ми је само знаџи збој чеџа ми једни друџима доносимо само јад и љројасџи? Зар збој имања? Какве ли ћемо радосџи имаџи ми и они од џоџа имања када се ово убијање заврши? (Махабхараџа, 2005, стр. 293).

А у Повесџи о клану Хеике, кад се предочавају одсечене главе војника (у одељку „Поворка глава“, који смо цитирали), Кореморијева жена је – на сваку предочену главу ратника – грчала у сузама и говорила: Нишџа од џоџа није џуђа несрећа! (Повесџи о клану Хеике, стр. 404).

Литература:

- Asling, Paul: The Severed Heads of London Bridge – <https://paul-81502.medium.com/the-severed-heads-of-london-bridge-6b4b6be678f4>
- Бајић, Сања: „Немац пре Вука сакупио српске народне песме: Ерланиенски рукоџис“ – <http://www.cirilica-beograd.rs/gпуџи-џишу/немац-љре-вука-сакуџио-срџске-народне-џесме-ерланиенски-рукоџис>
- Creer, Tyler A., “Echoes of Peace: Anti-War Sentiment in the Iliad and Heike monogatari and Its Manifestation in Dramatic Tradition” (2014). Theses and Dissertations. 4205. – Department of Humanities, Classics, and Comparative Literature Brigham Young University, city Provo, state Utah, USA, јули 2014 – <https://scholarsarchive.byu.edu/etd/4205>
- Ерланиенски рукоџис – зборник сџарих срџскохрваџских народних џесамa, прир. Герхард Геземан, Српска краљевска академија, Београд, 1925 (друго издање: Универзитетска ријеч, Никшић, 1987)
- Караџић, Вук Стефановић: Срџске народне џјесме, Беч, 1845.
- Махабхараџа, Светови, Нови Сад, 2005.
- Повесџи о клану Хеике, превео Матеја Матић, Кокоро, Београд, 2021.
- Срџске народне џјесме, 14 књига, прир. Милош Ђурић, „Народна просвета“, Београд 1925. – укупан обим 14 књ., 766 страница.
- Срџске јуначке џјесме, прир. Рајко Петров Ного, БИГЗ, Београд, 1987.
- Хомер: Илијада, Дерета, Београд, 2004.
- West, Martin: “The Homeric Question”; Proceedings of the American Philosophical Society, Philadelphia, св. 155, бр. 4, децембар 2011, стр. 383–393.